

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

VÕ THỊ THU HUẾ

**SO SÁNH CHỦ ĐỀ GIA ĐÌNH TRONG MỘT SỐ
TRUYỆN NÔM BÌNH DÂN VÀ TRUYỆN NÔM BÁC HỌC**

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

THÁI NGUYÊN - 2017

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

VÕ THỊ THU HUẾ

**SO SÁNH CHỦ ĐỀ GIA ĐÌNH TRONG MỘT SỐ
TRUYỆN NÔM BÌNH DÂN VÀ TRUYỆN NÔM BÁC HỌC**

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam

Mã số: 62.22.01.21

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

Cán bộ hướng dẫn khoa học: TS. Ngô Thị Thanh Nga

THÁI NGUYÊN - 2017

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu, kết quả nêu trong luận văn là trung thực và chưa từng được ai công bố trong bất cứ công trình nào khác.

Thái Nguyên, ngày 20 tháng 04 năm 2017

Tác giả luận văn

VÕ THỊ THU HUỆ

Xác nhận của khoa chuyên môn

Xác nhận của giáo viên hướng dẫn

LỜI CẢM ƠN

Trước hết, với lòng kính trọng và biết ơn sâu sắc, tôi xin gửi lời cảm ơn tới TS Ngô Thị Thanh Nga – người đã tận tình hướng dẫn tôi trong suốt quá trình tìm hiểu, nghiên cứu và hoàn thiện luận văn.

Tôi xin trân trọng cảm ơn các quý thầy cô trong Ban Giám hiệu; Khoa Ngữ Văn; Ban Chủ nhiệm; quý thầy cô trực tiếp giảng dạy, giúp đỡ trong suốt thời gian học tập, nghiên cứu khoa học.

Cuối cùng, tôi xin gửi lời cảm ơn đến người thân, bạn bè đã giúp đỡ, tạo mọi điều kiện thuận lợi cho tôi trong suốt thời gian học tập và hoàn thiện luận văn.

Thái Nguyên, ngày 20 tháng 04 năm 2017

Tác giả luận văn

VÕ THỊ THU HUẾ

MỤC LỤC

Trang

TRANG BÌA PHỤ

LỜI CAM ĐOAN.....	i
LỜI CẢM ƠN.....	ii
MỤC LỤC.....	iii
PHẦN MỞ ĐẦU.....	1
1. Lý do chọn đề tài.....	1
2. Lịch sử vấn đề.....	2
3. Mục đích nghiên cứu.....	5
4. Đối tượng nghiên cứu và phạm vi nghiên cứu.....	5
5. Nhiệm vụ nghiên cứu.....	5
6. Phương pháp nghiên cứu.....	6
7. Đóng góp của luận văn.....	6
8. Cấu trúc của luận văn.....	6
Chương 1. CƠ SỞ LÝ LUẬN VÀ THỰC TIỄN.....	7
1.1 Một số vấn đề lý luận chung.....	7
1.1.1 Thể loại truyện Nôm.....	7
1.1.2 Chủ đề trong tác phẩm văn học.....	9
1.1.3 Chủ đề gia đình dưới góc nhìn Nho giáo.....	11
1.2 Cơ sở thực tiễn.....	13
1.2.1 Vài nét về một số truyện Nôm bình dân.....	13
1.2.2 Vài nét về một số tác giả và tác phẩm truyện Nôm bác học.....	16
Chương 2. NỘI DUNG CỦA CHỦ ĐỀ GIA ĐÌNH TRONG MỘT SỐ TRUYỆN NÔM BÌNH DÂN VÀ TRUYỆN NÔM BÁC HỌC.....	24
2.1 Mối quan hệ giữa cha mẹ và con cái trong truyện Nôm bình dân và truyện Nôm bác học.....	24
2.1.1 Nét tương đồng.....	24
2.1.2 Nét dị biệt.....	29
2.2 Tình nghĩa vợ chồng trong truyện Nôm bình dân và truyện Nôm bác học.....	42

2.2.1 Nét tương đồng	42
2.2.2 Nét dị biệt.....	46
Chương 3. NGHỆ THUẬT THỂ HIỆN CHỦ ĐỀ GIA ĐÌNH TRONG MỘT SỐ TRUYỆN NÔM BÌNH DÂN VÀ TRUYỆN NÔM BÁC HỌC.....	58
3.1 Cách xây dựng nhân vật trong việc thể hiện chủ đề gia đình	58
3.1.1 Nét tương đồng	58
3.1.2 Những nét dị biệt.....	61
3.2 Nghệ thuật xây dựng cốt truyện trong việc thể hiện chủ đề gia đình	76
3.2.1 Nét tương đồng	76
3.2.2 Nét dị biệt.....	80
KẾT LUẬN.....	86
TÀI LIỆU THAM KHẢO	89

PHẦN MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

1.1 Truyện Nôm được coi là một “*hiện tượng đặc biệt, độc đáo, khá phức tạp và lý thú*” [10,tr.21] trong dòng chảy của Văn học Việt Nam. Đây là thể loại giàu giá trị, là đóa hoa nhiều hương sắc góp phần tạo nên diện mạo văn học Trung đại Việt Nam. Truyện Nôm phát triển rực rỡ và đạt được nhiều thành tựu to lớn tạo thành một kho tàng khá phong phú và đa dạng. Trong sự phong phú và đa dạng ấy, truyện Nôm được nhiều nhà nghiên cứu thống nhất phân loại thành hai kiểu truyện là truyện Nôm bình dân với các tác phẩm: *Phạm Tải Ngọc Hoa, Tống Trân Cúc Hoa, Thạch Sanh, Phương Hoa, Lý Công...* và truyện Nôm bác học gồm các tác phẩm như: *Truyện Kiều* (Nguyễn Du), *Hoa Tiên ký* (Nguyễn Huy Tự), *Sơ kính tân trang* (Phạm Thái), *Truyện Song Tinh* (Nguyễn Hữu Hào)...

1.2 Với vai trò và vị trí quan trọng trong sự phát triển của văn học trung đại Việt Nam nói riêng và văn học Việt Nam nói chung, hiện nay các tác phẩm thuộc thể loại truyện Nôm đã và đang được giảng dạy tại chương trình giáo dục phổ thông và các bậc học Cao đẳng, Đại học. Vì vậy, việc nghiên cứu tìm ra những giá trị mới trong các tác phẩm càng trở nên cần thiết, góp phần hữu ích vào việc nâng cao chất lượng dạy và học hiện nay.

1.3 Truyện Nôm bác học và truyện Nôm bình dân có sự khác biệt từ nhiều góc độ, để tìm ra những giá trị ấy đòi hỏi phải có cái nhìn đa chiều về các tác phẩm. Vì vậy, để thấy những giá trị về phương diện nội dung làm nên sự khác biệt đó, chúng tôi chọn đề tài nghiên cứu: ***So sánh chủ đề gia đình trong một số truyện Nôm bình dân và truyện Nôm bác học*** để đi sâu nghiên cứu một cách có hệ thống chủ đề gia đình được các tác giả xây dựng trong tác phẩm, từ đó có những lý giải sâu sắc hơn về nguyên nhân của sự khác biệt trên.

Việc đi sâu tìm hiểu những yếu tố làm nên sự khác biệt giữa truyện thơ Nôm bác học và truyện thơ Nôm bình dân là vấn đề cần thiết. Nó không chỉ giúp chúng ta có cái nhìn sâu sắc và toàn diện hơn về thể loại này mà còn tạo ra hướng đi mới trong việc tiếp cận chiều sâu nội tại của các tác phẩm.

Đề tài này được thực hiện sẽ làm phong phú hướng tiếp cận nội dung và nghệ thuật của truyện Nôm bác học và truyện Nôm bình dân, tạo ra cái nhìn toàn diện về chủ đề gia đình trong văn học trung đại Việt Nam.

2. Lịch sử vấn đề

Chữ Nôm là một trong những sáng tạo độc đáo, đặc sắc của cha ông ta nhằm thoát khỏi sự gò bó, tính quy phạm và chính sách đồng hóa dân tộc của phong kiến phương Bắc. Với những giá trị sâu sắc cả về nội dung và nghệ thuật, truyện Nôm luôn dành được sự quan tâm đặc biệt của giới nghiên cứu và phê bình văn học.

Trước năm 1945, các nhà nghiên cứu đã nhìn thấy giá trị to lớn của thể loại này. Người có công mở đầu là tác giả Dương Quảng Hàm với công trình *Việt Nam văn học sử yếu* (1941). Tiếp bước là các tác giả Nguyễn Đổng Chi, Đào Duy Anh...

Sau khi cách mạng tháng Tám, việc nghiên cứu truyện Nôm được chú trọng hơn. Các công trình nghiên cứu được đầu tư kỹ lưỡng, các vấn đề về nội dung, nguồn gốc, giá trị nghệ thuật... có chiều sâu hơn.

Về các vấn đề chung mang tính khái quát ta có thể kể đến công trình của Lê Hoài Nam trong *Lịch sử văn học Việt Nam* (1965), Nguyễn Lộc trong *Văn học Việt Nam nửa cuối thế kỷ XVIII – nửa đầu thế kỷ XIX* (1978), Kiều Thu Hoạch với *Truyện Nôm nguồn gốc và bản chất thể loại* (1992), *Truyện Nôm bình dân của người Việt – Lịch sử hình thành và bản chất thể loại* (1996) hay các bài chuyên khảo như *Truyện Nôm khuyết danh – một hiện tượng đặc biệt của Văn học Việt Nam* của Bùi Văn Nguyên (nghiên cứu văn học, số 7-1960), *Một số vấn đề xã hội trong truyện nôm bình dân* của Nguyễn Lộc (tạp chí văn học, số 4-1969),... Các tác giả đã tập trung chủ yếu vào các vấn đề thuộc thể loại, đi sâu tìm ra và lý giải nguyên nhân, quá trình hình thành phát triển từ đó thấy được đặc điểm chi phối làm nên giá trị của truyện Nôm. Đây là cái nhìn bao quát khá toàn diện và là bước đi định hướng đúng đắn để khai thác chiều sâu nội tại tác phẩm.

Các truyện Nôm bác học như *Hoa tiên kí*, *Sơ kính tân trang*, *Truyện Song Tinh* là những tác phẩm đầu mùa của thể loại truyện Nôm, chính vì vậy, từ lâu những tác phẩm này đã được nghiên cứu ở nhiều khía cạnh.

Cụ thể về tác phẩm *Hoa tiên kí*, tác giả Lại Ngọc Cang trong cuốn *Truyện Hoa tiên - khảo thích và giới thiệu* đã dày công nghiên cứu truyện *Hoa tiên* một cách khá toàn diện, trên nhiều phương diện như: Tác giả Nguyễn Huy Tụ, nguồn gốc truyện *Hoa tiên*, vấn đề nhuận sắc *Hoa tiên kí* và những giá trị của tác phẩm. Trong giáo trình *Văn học Việt Nam nửa cuối thế kỉ XVIII - hết thế kỉ XIX*, tác giả Nguyễn Lộc cũng đưa ra những nghiên cứu và lý giải riêng của mình một cách tương đối đầy đủ về các mặt khác nhau của tác phẩm *Hoa tiên kí* ... Bên cạnh đó, còn nhiều các công trình khác nghiên cứu theo hướng đi sâu khai thác vào những vấn đề cụ thể hơn như bài viết *Hoa tiên và những vấn đề của nó trong lịch sử truyện Nôm* của tác giả Trần Đình Hượu, *Xung đột nghệ thuật và tư tưởng thẩm mỹ của Hoa tiên* của tác giả Nguyễn Phạm Hùng, vấn đề *Con người và thế giới trong truyện Hoa tiên* của tác giả Trần Nho Thìn, *Ngôn ngữ nhân vật của Nguyễn Huy Tụ trong Hoa tiên* của tác giả Đinh Thị Khang...

Truyện Song Tinh của Nguyễn Hữu Hào ra đời khá sớm (khoảng 1704 – 1713), sau đó tác phẩm bị thất lạc nhiều năm. Vì vậy, việc nghiên cứu về tác phẩm này gặp nhiều khó khăn. Người có công đầu trong việc “cứu” *Truyện Song Tinh*, để tác phẩm đến được với bạn đọc ngày nay là thi sĩ Đông Hồ. Bên cạnh việc tìm lại tác phẩm, tác giả Đông Hồ còn viết nhiều bài đánh giá về *Truyện Song Tinh* trên các báo như báo *Khai trí tiến đức*, báo *Nhân loại*... Sau này Hoàng Xuân Hãn có cuốn sách *Biên khảo và giới thiệu Truyện Song Tinh*, trong tác phẩm của mình ông đã có sự so sánh *Truyện Song Tinh* với *Truyện Kiều* của Nguyễn Du: “...Mạch lạc *Truyện Song Tinh* không uẩn khúc như *Truyện Kiều*, về tình cảm để cho độc giả ấn tượng kém sâu sắc” [8,tr.6]. Trên tạp chí *Văn học nghệ thuật* số 323 (6/2011), trong bài viết *Về ngôn ngữ sắc dục trong văn học trung đại Việt Nam*, tác giả Trần Thanh Thủy đã nghiên cứu khá công phu về ngôn ngữ sắc dục trong *Truyện Song Tinh* bằng việc so sánh ngôn ngữ của tác phẩm với một loạt tác phẩm trung đại khác như *Truyện kỳ mạn lục* (Nguyễn Dữ), *Phan Trần* (khuyết danh), *Truyện Kiều* (Nguyễn Du)...

Truyện Nôm Sơ kính tân trang là tác phẩm mang tính chất tự truyện của tác giả Phạm Thái. Hoàng Hữu Yên trong *Sơ kính tân trang – giới thiệu và chú thích* đã

khẳng định đây là một bản tình ca độc đáo, là bức tranh đất nước và con người đặc sắc. Lại Ngọc Cang đã khảo thích và giới thiệu tác phẩm đến với bạn đọc trên nhiều góc độ cả về tác giả, nội dung và nghệ thuật. Bên cạnh đó, tác giả Nguyễn Lộc trong *Văn học Việt Nam nửa cuối thế kỉ XVIII đến hết thế kỉ XIX* đã có cái nhìn khách quan toàn diện về tác phẩm. Ngoài nét đặc sắc nhất của tác phẩm là câu chuyện của con người Việt Nam, diễn ra trên khung cảnh đất nước, xã hội Việt Nam, tác giả còn chỉ ra những yếu tố tiêu cực trong tác phẩm như nhân vật mang chủ nghĩa tâm lý bi quan, một số tình tiết truyện còn khiên cưỡng, sự gán ghép tâm lý tác giả vào nhân vật...

Về các tác phẩm truyện Nôm bình dân như *Câu chuyện cái Tấm cái Cám* (truyện Nôm Tấm Cám), *Phương Hoa*, *Tổng Trân Cúc Hoa*, vấn đề nghiên cứu trong tương quan so sánh với truyện Nôm bác học trên phương diện chủ đề gia đình chưa thật cụ thể.

Các bài viết đi sâu vào những vấn đề của từng tác phẩm có thể kể đến bài khảo luận về *Truyện Phương Hoa* của Nguyễn Cảnh, *Phạm Tải Ngọc Hoa - một truyện Nôm có giá trị* của Lê Hoài Nam...

Mối quan hệ giữa truyện Nôm bình dân và truyện Nôm bác học không phải là vấn đề mới. Tác giả Kiều Thu Hoạch cho rằng: “*Xu hướng chung của truyện Nôm là đề cao trung, hiếu, tiết, nghĩa, nhưng trong đa số truyện Nôm, nhất là truyện Nôm gốc ở truyện dân gian thì đó là thứ trung, hiếu, tiết, nghĩa theo quan điểm dân gian...*” [10,tr.22]. Tuy nhiên, công trình nghiên cứu này chỉ dừng lại ở những vấn đề chung chưa đi sâu vào thực tế từng tác phẩm. Bên cạnh đó, còn những đóng góp của tác giả Nguyễn Lộc với những nhận định sâu sắc trong giáo trình *Văn học Việt Nam nửa cuối thế kỉ XVIII - hết thế kỉ XIX* hay bài viết *Những vấn đề xã hội trong truyện Nôm bình dân* của tác giả Vũ Tố Hào...

Qua sự khảo sát trên, chúng tôi nhận thấy rằng việc tìm hiểu truyện Nôm bình dân và truyện Nôm bác học trong tương quan so sánh đã có nhiều công trình hướng tới. Tuy nhiên, vấn đề chủ đề gia đình dường như chỉ dừng lại ở mức nghiên cứu khái quát mà chưa thật cụ thể và sâu sắc. Kế thừa thành tựu của những nhà nghiên cứu đi trước, ở luận văn này, chúng tôi mong muốn thông qua nghiên cứu so